

LICENCE TO LOOT*

Ще стане ли новият закон за конфискация основен инструмент в борбата с тежката организирана престъпност

Докато голямата идея на началото на прехода е върховенството на закона, сега голямата идея става вендетата срещу забогателите в прехода?

Автор: **Иван Григоров**

Лиценз за плячкосване, за грабеж. Изразът е употребен от Р. Т. Нейлър, един от най-големите съвременни криминолози, по повод гражданската конфискация. В България тя предстои да бъде уредена с нов закон, който да смени т.нар. закон "Петканов", с който пък е уредена т.нар. комисия "Кушлев". Действащият закон предвижда конфискация на имущество само ако е доказана престъпна дейност на собственика. Обсъжданият сега проект разширява конфискацията далеч отвъд това ограничение и въвежда т.нар. гражданска конфискация. Новият закон е замислен като основен инструмент в борбата с тежката организирана престъпност и високата институционална корупция. Във вида, в който се обсъжда и вероятно ще бъде внесен в Народното събрание, законът наистина ще бъде свръхефективна мярка. Той е сравним примерно с идеята да бомбардираш с ядрена ракета Дупница, за да се справиш с феодалната мафия на известните братя Галеви; няма съмнение, че сицилианският кооператив на талантливите братя ще бъде завинаги ликвидиран. Или да разположиш армията на границата с Македония с цел превенция срещу незаконен търговец, пренасящ в куфара си дънки менте; има сериозни основания да се смята, че нещастникът ще бъде силно обезкуражен, сиреч превенцията ще бъде ефективна. Идеята на закона "пост-Петканов" е подобна: като криминализираш една трета от населението на България, надяваш се в тази група да попаднат и истински престъпници, някои от тях дори организирани.

Законите за гражданска конфискация (civil asset forfeiture/recovery) са нова световна мода в политиките срещу организирания криминалитет. В ядрото им лежи една спекулация – сиреч произволна игра с правни понятия. Тя се състои в това, че конфискацията заобиколя наказателното право, където действа неудобната презумпция за невинност. Идеята е, че

собствеността се легитимира

не просто от официален документ (той е бюрократичен артефакт), а от законен доход, с който е придобита. Ако този законен доход не може да се докаже, ти не си собственик на никакви активи и те ти се отнемат. Всъщност не е точно така: те не се отнемат от теб, защото никога не са били твои. Държавата просто ги прибира като един вид реещи се в социалното пространство безстопанствени предмети. Така отнемането става по чисто гражданска процедура.

Версията на закон за конфискация, която предлага правителството, е радикална (като сигнал за несъответствие между доход и активи може да бъде даден дори от завистливия ти съсед). Тя дава

възможност да се прави наказателна политика без характерните защиты на наказателното право.

Полето на произвол

което такъв закон открива, е непредвидимо. В тежко корумпирана среда като българската най-надеждният механизъм за регулиране на дейността на новата комисия "Кушлев" ще бъде корупцията, срещу която е насочен законът. Не случайно цитираният по горе криминолог настоява, че гражданската конфискация, отначало замислена като борба с икономически престъпления, впоследствие сама се оказва такъв вид престъпление.

Дори за миг да забравим оспорваното по цял свят размиване на граници между наказателно и гражданско право, могат да се изкажат сериозни съмнения за смисъл на тази мярка.

Първо, мярката не отчита характера на организираната престъпност в България. Законите за гражданска конфискация имат някакъв успех в страни като САЩ, където държава и организиран криминалитет са отделени и си противостоят. Аргументът на държавата е, че е необходимо да се отслаби икономическата база на престъпността (например да бъдат принудени 5-те мафиотски фамилии в Ню Йорк да се оттеглят от бизнесите си, главно строителството). Но в България организираната престъпност няма солидна икономическа база. Тя има обаче здрава връзка с властта, тоест има политически фундамент. Тази база няма да помръдне с прилагане на гражданска конфискация.

Второ, такава агресивна наказателна политика не може да се води последователно, просто на практика не се получава. Два пресни примера го показват ясно: ДАНС и Законът за културното наследство. ДАНС бе струпване на изключителен властови ресурс (разузнаване, полиция и следствие) в една структура, което произведе пародия на институция. Законът за културното наследство съвсем открито предвижда амнистия за собственици на свръхценни археологически предмети, защото държавата е безсилна да ги конфискува. И двата казуса трябва да подсказват, че работата е толкова сложна, че дори придържането към радикална идея за ефективност няма да произведе желаните резултати.

Трето, вероятно Конституционният съд ще бъде сезиран от опозиция, президент или омбудсман. Съдът ще разполага с много аргументи да отмени или силно ограничи закона. Ако пък Конституционният съд в България по някаква причина остане безучастен, съдът в Страсбург ще свърши неговата работа. Законът ще бъде подкрепен от "народа" и бламиран от журналисти, НПО-та, академични среди, правозащитници и пр. Такъв закон криминализира прехода и е мечта на масите, популистка инициатива. Ще се формира остър дебат по оста криминален преход vs. върховенство на закона. Докато голямата идея на началото на прехода е върховенството на закона, сега голяма идея става вендетата срещу забогателите в прехода. Артикулираният, мислещ непопулист ще остане в консервативна позиция на страната на върховенството на закона, което е обвързано пряко с индивидуалните права.

Гражданската конфискация е обоснована от един магически трик - тя не е действие срещу теб, който неоснователно претендираш, че си собственик. Действието е насочено към една свободно рееща се вещ. То е *in rem*, "срещу вещта", а не *in personam*, "срещу лицето". Фикцията, че вещта е самостоятелен обект на правно отношение идва от Античността, след това от късното Средновековие. Всеки образован в история на идеите хуманитар ще добави, че такава идея е правдоподобна, ако вещите са одухотворени, имат, така да се каже, душа и свое поведение. Кралят може да конфискува кобилата на поданика, защото е ритнала шута му, следователно тя е виновна. В 21 век, обаче, такава презумпция е суеверна, а суеверието е условие за покушение върху хартата за правата. Каквато в крайна сметка в светската държава е идеята гражданска конфискация да се практикува независимо от доказателствата за престъпна дейност.

**Лиценз за плячкосване, за грабеж*

***Авторът е изпълнителен директор на фондация "РискМонитор"*